

SEBESTYÉN MATYÁS:

Erőpróba

I.

(Vége volt már a második világháborúnak.

1945-öt írtunk, december havában. A földreformot még nem valósították meg, de már kezdtek beszélni róla.

Ebből az időből való ez a történet.)

Most fújták el odabenn a lámpát. Az éjszakát néző ablakra úgy borult rá a sötétség, mint a kiszúrt szemű emberre az örök vakság.

Lassan-lassan elcsendesedett a tanyán az élet. A szél, ez a társ nélküli kóborló, ismeretlen nótákat fütyürészett a süket éjszakának. Az este sötét volt és későbe nyúló. A kakas aludt már egyet és most nagyokat kukorékolt, mintha hirtelen eszébe jutott volna, hogy sürgős közölni valója van a többi kakas számára.

Nemsokára azután pilingélni kezdett a hó és hamarosan fehér lett a világ, akár a tiszta lelkiismeret.

Bent az istállóban jóllakottan és békésen szunyókáltak az állatok. Meleg párájukkal befűtötték az istállót, úgyhogy barátságossá és gondtalanná vált itten is az élet, az olyan szegény béres-ember számára is, mint amilyen Fagyas Péter volt.

Hiszen nem aludt hideg szobában és tele volt a hasa is. Mi egyéb is kellene még egy ilyen Péternek?...

Ott feküdt a kukoricaszárral telerakott széles tehén-jászol mellett a tiszta szalmán, subával betakarózva. Borcsa, a fejős-tehén, nem messze bóbiskolt mellette. Arrébb, a másik oldalon, a lovak pihentek.

Íme, nem volt hát egyedül. Meg volt a maga társasága. És ha olykor-olykor elkerülte is szemét az álom, ez a túlvilági hűtlen szerető, még az ilyen hosszú téli éjszakák sem váltak unalmasakká részére. Mert (az ő nyelven szólva) hol a Samu, hol a Berci, hol pedig a Borcsa okádtá el magát. Ilyenkor fölkel a vackáról, felcsavarta a petróleumlámpát, amely egész éjszakán át lecsavarva égett (mert háttha a lovak a sötétben kárt tesznek magukban és ő nem veszi azt észre idejében) és fogta a sarokban álló vaslapátot és tisztába tette a „bűnöst“, mint az anya a magával tehetetlen gyermekét.

Olyankor bosszankodott csak, amikor Borcsa „illetlenkedett“. A tehén ostoba állat, belefekszik a piszkába, ha azt idejében el nem takarítják mellőle.

— Hogy a válogatott nehézség állna már beléd egyszer! — szidta ilyenkor a máskülönben jámbor állatot. — Zabálsz csak örökösen meg „okádol“. Éppen olyan vagy, akár a gazdád, a Szenthe Kálmán nagyságos úr. Öneki is csak ennyiből áll az egész tudománya...

Bizony, van annak talán már tizenöt éve is, hogy ő idekerült, erre a tanyára. Jól visszaemlékszik ő még most is arra a napra. Abban az időben kezdett „csirázni“ a bajusza meg a szakála. Ott ödöngött a szántóföldeken. A búza megérett már és terhesen hajtotta le a fejét. Tizenegyre járhatott az idő, meleg volt, kánikulai forróság. Ő pedig éhes, szörnyűségesen éhes, mint egy gazdátlan kutya. Mindenfelé kezdetét vette már az aratás és ő szeretett volna valahová munkára beállni.

Szenthe Kálmán nagyságos úr földjén is javában folyt a munka. Arattak... A munkásokról csorgott az izzadság, sűrűn törölgették piszkos ingük elejével verejtékes homlokukat. De a lányok, legények jókedvűeknek látszottak: daloltak.

Úgy mondják, hogy az, aki ilyenkor nem mókázik, akinek ilyenkor nincs jókedve, nem is igazi munkásember. Az olyan nem való a bandába, mert rüheli mindkét végét megfogni a dolognak... Igazi aratás nincs jókedv és nótaszó nélkül, ahogy igazi lakodalom sincsen muzikaszó nélkül...

Hogy hát ez így van-e valóban, hogy ez a jókedv hátha csak hazug látszat és hátha a nótázás sem szívből jövő — ezen most nem gondolkozott Fagyas Péter. Ekkor még nem igen foglalkoztatták a kocsákmányoló munkabérek. Ekkor még csak azt tudta, érezte, hogy éhes. S ekkor még ez volt az a feladata, amit legsürgősebben meg kellett oldania. Ekkor még gyáván megalkuvó szolgálója volt gyomra korgásának.

— Jó volna ott lenni közöttük... Hej, milyen jó is annak, aki dolgozik és dalol... aki délben megszakíthatja munkáját és leülhet enni. — Ezen elmékedett most Fagyas Péter.

A gazda ott ült egymagában a hatalmas lombú öreg eperfa alatt. Sonkát evett és kenyeret. Ő nem messze előtte megállott. És nézte, mindegyre nézte csak, mozdulatlanul, mintha leszegezték volna lábait: A nyála csaknem kicsordult és a gyomra korgott...

Ő, ismeritek-e ti azt a kint, amikor az ember annyira éhes már, hogy karikáznak a szemei, ő maga szédül, az étel pedig nem messze van előtte. De neki nem szabad hozzányúlnia...

A gazda jóllakott már. S előbb a csontot dobta el, majd a megmaradt kenyérdarabot, amely inkább héjas volt mint beles.

És öneki most arra szállt a tekintete, miközben az járt az eszében, hogy mennyivel jobb a kutyának... Annak nem kell szégyenkeznie, ha fel akarja kapni az eldobott csontot és kenyérdarabot.

Végre Szenthe Kálmán nagyságos úr észrevette őt.

— Na, te meg mit állsz itt előttem, mint a pléh Krisztus, te mamlasz? — szólt rá gorombán.

— Nem volna szüksége egy emberre? — kérdezte elszorult hangon és alázatosan.

— Emberre? ... Hát te is embernek számítod magadat?

S fitymálódva végignézett rajta.

Hát bizony nem sokat mutatott. A haja hosszú volt és kócos. Szinte kiabálva sürgette a borbély munkáját. Piszkos inge a mosást követelte. Ocska, kiszakadt ülepű nadrágja pedig a nyugdíjaztatásért esengett. Sovány, sápadt arca sok-sok koplálásról beszélt. És mezítelen lábai az emberi nagy nyomorúságról tanúskodtak.

Szenthe Kálmán nagyságos urat azonban mindez nem érdekelte. Egyet-kettő böffentett nagy jóllakottságában, majd a vizeskanna után nyúlt, mert megszomjazott. De a vize melegnek találta és indulatosan kilődította az eperfa tövébe.

— Hallod, te! — szólt hozzá. — Menj és hozz nekem friss vizet! Amott a kút! Látod?

— Látom hát — válaszolta ő és szolgálai készséggel loholt a kút felé az üres kannával.

Sejtette már, hogy a gazda számba veszi és nemsokára ő is jóllakhat. És most ez volt a cél...

Hát igen... Azóta nagy idő múlt el... És ő azóta dolgozik, cselédkedik itten. És akkor oktatta ki őt a gazdája, hogy nagyságos úrnak tisztelje.

Ugyanis, amikor a kútról a vízzel visszatért, azt mondta:

— Itt a jó friss víz gazdúrám, váljék egészségére!

— Nem vagyok én bugris, hogy gazdúrannak szólíts! — ripakodott rá dölyfösen. — Én diplomás ember vagyok, ügyvéd. Nekem tehát nagyságos úr címzés jár! Ezt jól véd az eszedbe!...

Szenthe Kálmán nagyságos úrnak van két tehene, hat lova, ezekből kettő parádésló, négy pedig igásló. Hatalmas óljában ötven malac hízik. Van felesége és két iskolásgyermek. A Miklós úrfi és a Judit kisasszonyka. És van még harmincöt lánca földje is a nagyságos úrnak.

Sokszor eltűnődött ő már azon, miként van az, hogy az egyik ember olyan gazdag, mint például a Szenthe nagyságos úr, a másik viszont szegény, akár csak ő? Az ő gazdája annyit dolgozik talán, hogy azt a jólétet amiben él és azt a gazdaságot, amit jogos tulajdonának tart, a munkája árán érdemelte ki? ... No, ezt a legjobb jóakarattal sem lehet elmondani róla. Nem töri ő magát úgy a munkával... Ügyvédi munkáját is már régen nem folytatja. Állítólag megvonták ezt a jogot tőle. Azt beszélik róla, hogy rövidlejárátú kölcsönöket adott ki magas kamatra és amikor ügyfele nem tudott fizetni a kijelölt határidőre, betáblázott ingatlanát irgalmatlanul elárvereztette. S legtöbbször ő volt a vevő rája. Így jutott potyán mások verejtékkel szerzett vagyonához. Így „tollasodott” meg, uzsorás módon.

Ó, ha egyszer őneki földje lehetne... Csak egy lánca földje csupán... Hogy szeretné és ápolná ő azt!... S ha teremne bőven, a fölöslegből másnak is juttatna emberségesen. Nem úgy mint a gazdája, a nagyságos úr, aki talán még a lelkét is elüzérkedné a pokolnak...

Milivoje Nikolajevics: Szénagyűjtés „24 rajz a faluból” c. gyűjteményből.

Pedig nem tarthat ez örökké így... Hogy csak annak legyen jó sora, aki parancsol, henyél, üzérkedik...

Lám, megérte már a harminckét esztendő és mire vitte idáig? A sok-sok munkájának, verejtékének mi lett az ára? Mije van öneki?... Egy öltözet kopott ruhája, három rossz inge, két piszkos gatyája, egy öreg, zsíros kalapja és egy pár rossz cipője. Mindezekon kívül van egészsége is és két erős karja. Más egyebe azután nincs is, ha csak bele nem veszi bajúszát is soványka leltárába. De hát arra nem igen adnak valamit.

Már most hogy mije nincsen, azzal már sokkal inkább el lehet dicsekednie. Hát először is nincsen felesége, nincsenek gyermekei, nincsen tehene, se lova, se disznaja, háza sincs, földje sincs... És akkora nagy zsákja sincs, amibe ez a sok szép nincs mind beleférne.

Honnan van öneki ez a sok szép nincse? Erre a kérdésre a nagyságos úr tudna legkimerítőbb választ adni, ha egyszer a szíve fenekére nézne...

Fagyas Péter nem volt forradalmi lélek. Nem voltak világot megváltani akaró tervei, sem szegényember-sorsán segíteni vágyó gondolatai. A sorsával békétkötte élte, fogyasztotta nyomorúságos szolgai életét. Ot igazán semmiféle gonoszság, igazságtalanság nem zökkentette ki a megszokott kerékvagásból. De vasárnaponként, ha bement a városba és egyik-másik kocsmában felöntött egy kicsit, a keserűség ki-kisírt belőle. Ilyenkor a keze ökölbe szorult és mint nehéz kalapács csapott le az asztalra.

— Vesszenek a bitang urak... a dologkerülők! — tört ki belőle a fékevesztett düh, mint a tűzhányóból az izzó láva.

Es akinek más volt a véleménye nem ez, annak beverte a fejét.

Tavasszal egyszer, az ő oldala mellett ebbe a vitába beleavatkozott egy munkas-küsejű ismeretlen fiatalember is. Odaült bizalmasan az asztalához, megmondta a nevét, amit azonban ő már a másik percben el is felejtett. De nem is volt fontos a nevét megjegyeznie, mert ő is „barátom”-nak nevezte az ismeretlen fiatal embert, mint az őt.

Émlekszik rá, hogy ettől az új ismerőstől hallotta először, hogy most már hamarosan eljön az az idő is, amikor azoknak is lesz földjük, akik a semmittevők földjét munkálják... Az ország új vezetői hamarosan megvalósítják a földreformot...

Igy történt azután, hogy hajnaltájban vetődött haza, a „sárgaföldig” elázva.

A tanyán pedig a gazdája már várta...

Szenthe Kálmán nagyságos úr mikor meglátta, hogy Péter holt részegen, dülöngélve az istálló felé baktat, iszonyatos haraggal támadt neki:

— Így köll hazajönni és ilyenkor, te akasztófárávaló? Hogy merted ennyi időre elhagyni az istállót, a jószágot?!... Hát ezért fizetlek és etetlek én téged, ugy-e?!

Fagyas Péterben nem aludt ki még az a tűz, ami a kocsmában vetett lángot benne. Gyűlölettel nézett a gazdájára:

— Nono, jó lesz csöndesebben misézni, mert még rá találok huppanni a tyúkszemére a nagyságos úrnak.

Ekkor már szemtől-szemben álltak egymással, mint a kakasok. Majd összeért az orruk. Fagyas Péter erősen lihegett.

— Tágulj hátrább és ne fújd rám azt a förtelmes bűzt, abból a pálott trágya-raktárból! — ordított a gazda és utálkozóva hasba taszította Pétert.

Erre azán fejtetőre billent a világ Fagyas Péterben. A szájából hatalmas borsugár csapott ki, mint mikor a teli hordóból kiütik a fenékdugót. És ez a borsugár Szenthe Kálmán arcára lódult, mint a tűzoltótömlőből a víz.

— Hűj, az anyád keserves szentyit!... Még le is okádol... — üvöltött fel a nagyságos úr magán kívül.

Utána egy percre eltűnt és a vastag görbe botjával viharzott vissza. Neki a Péternek, mintha csak azt akarná kipróbálni eltöríke a hátán a bot.

Hát a bot kiállta a próbát becsületesen. Finom úri bot volt az, tudta, hogy szegényembert csépel. El nem tört volna a világ semmi kincséért.

És Fagyas Péter átesett a „házi áldáson“ is szerencsésen. Mert hát nincs az a ború, akárhogy is villámlik, hogy derű ne jöjjön rája. Lecsillapodott a nagyságos úr is annyira, hogy nem ütötte őt agyon. Még csak a csontját sem törte össze, noha egyre mondogatta, amikor csépelte. És el sem zavarta. Mert hát olyan olcsó bérért senki más nem dolgozott volna neki, mint a „kijózanított“ Péter.

Azután, mint a gyáva nyúl a bokorban, összehúzta magát Fagyas Péter. Hallgatott, tűrt, dolgozott.

És a napjai jöttek, mentek, közömbösen tovább.

II.

Fagyas Péter képzeletében sűrűn lejátszódtak ezek az események, ha nem tudott aludni.

Most is rossz, álmatlan éjszakája volt. Hiába forgolódott, hiába nyihelődött, hasztalan volt minden mesterkedés. Szemét megszire elkerülte az álom színes szárnyú madara. Bántották a bolhák is és mint a rühes, állandóan vakarózkodott.

— Ezek a bolhák is csak azért vannak a világon, hogy a szegényembert meg a kutyát csípjék — mérgeződött. — Pedig hát nemcsak szegényember meg kutya van a világon...

Most egyszerre csak eszébe jutott a Julis néni, akivel valamilyen rokonságban van. Vásárnap találkozott vele, amikor bent járt a városban. Az öregasszony nagyon panaszkodott neki, hogy micsoda nagy szegénységben él. Nincs őneki senkije, aki segítené öreg napjaiban... Úgy panaszkodott szegény, hogy még a könnyei is kicsordultak. És ő nagyon megsajnálta akkor. S elhatározta magában, hogy meglepi majd valamivel. Mert ő bizony tudja jól, hogy mi az a nincsen és mennyit jelent az — adni annak, akinek nincsen...

Úgysem tud aludni, elviszi hát neki most azt, amit még kedden elkészített a számára.

Most éjfélre jár az idő, az előbb kukorékolt a kakas. Az utat három óráig oda-vissza megjárja. A zsákot oda teszi majd a konyha-ajtó elé, hadd nézzen egy nagyot az öregasszony, ha reggel fölkel... Szíve megtelik majd örömmel és érezni fogja, hogy mégis van valaki, aki órá is gondol... Igaz, nem sok az, amit visz neki, hiszen az ő szegénységéből is szűken telik: De annak, akinek semmije sincs sok a kevés is, ha ajándékba kapja.

A zsákot még tegnap este megpakolta krumplival és elrejtette a szárkúp alá, hátul az udvarban. Mert hát a farkasszívű gazdának nem szabad tudni arról, hogy ő miféle boltot kötött a „bárányszívű” gazdasszonnyal...

Ott járt már a szárkúp közelében s lábnyomai meglátszottak a hóban. A kutya fölneszelt s amikor megpillantotta őt, erősen ugatni kezdett.

— Csiba te! A nehézség rakjon fészket a pofádba!

De a kutya egyre erősebben és mérgesebben ugatott.

Fagyas Péter kénytelen volt visszafordulni.

— Ez az átkozott dög az egész tanyát föllármázza — mérgelődött és káromkodott.

A nagyságos úr pedig, aki szintén nem tudott aludni, de nem anyagi gondjai miatt, vagy mintha a bolhák háborgatták volna, hanem, mert a bőséges vacsorával megterhelte a gyomrát, figyelmes lett a kutyaugatásra.

— Mi van a Bodrival, hogy ennyire nyugtalankodik? — tette föl a kérdést önmagának és máris magára húzta bundáját.

A görbebotot meg a kezébe vette. Hátha szükség lesz rája. Azután kilépett az udvarba és vizsgálódva körülnézett.

A hóban hamarosan észrevette a friss lábnyomokat. Majd feltűnt neki, hogy azok az istállótól a szárkúp felé vezetnek. Először arra gondolt, hogy Péter szarát vitt be a jószágnak. De már is eszébe jutott, hogy Péter a szarát még délután bekészítette. Akkor hát... Itt valami nincs rendjén... Elment egészen a szárkúpig és látta, hogy ott, ahol a lányom megszakad, a szárkúp meg van bontva... Nem úgy áll, mint kellene, hogy álljon.

S a következő percben előhúzta a zsákot. Hús-huszonöt kilogramm krumpli volt benne.

— Ahá! — hördült fel sötét sejtelemmel. — Hát így állunk! Ez a bitang lop engem...

És indult az istálló felé, mint a fekete fergeteg. Egyik kezében a zsák, másikban a bot. Az a bot, amely bebizonyította már egyszer, hogy húségesen szolgál: nem törik el hitvány módon.

Fagyas a Borcsa-tehenet szidta éppen. Mert amíg ő kint járt, ez az oktondi állat nemcsak hogy berusnyított, de még bele is feküdt a piszkába.

— Te... te... — és itt csunyául elkáromkodta magát. — A saját anyja nem teszi annyiszor új pelenkába a gyermekét, mint ahányszor én teszlek tisztába téged. Örökösen zabálsz, meg okádol. Akár a gazdád. Hogy a nehézség rakna fészket a pofátokba!

Ekkor kivágódott az istállóajtó és a rajta belépő gazda meghallotta Péter becsmérőló szavait.

— Hát te engem ehhez a sz... farú, ostoba jószághoz hasonlítasz, az anyád mendrovác teremtésit?! — ordította határtalan haraggal. — Hát ezért etetlek és fizetlek én téged, hogy csúfot űz belőlem, te... te... nyomorult... Te, tolvaj!...

Ekkor a zsákot Péter elé dobta és a karja szörnyű ütésre lendült a bottal

Péter elsápadt. Arca szürke lett mint a hamu. Ha maga a vilám csapott volna le mellette, talán akkor sem rettent volna meg jobban. Szemük egy pillanatra összecsapott, mint két éles kardpenge a halálos ellenfelek kezében.

De máris összeszedte magát. Arcába visszafutott a vér és vilámot szórt a szeme. Megragadta a vasvillát és harsányat kiáltott:

— Megálljon, a betyár szentyit az úrnak!...

Az eddig még sohasem tapasztalt bátor ellenállástól megtorpant a gazdá és úgy állt ott, mintha szoborrá merevedett volna.

Egy percig, amely ezekben a feszült pillanatokban nagyon hosszúnak rémlett, egyikük sem tudott megszólalni. Az összegyűlt hatalmas indulat nem tudott mindjárt utat találni. Csak feszült, mind-egyre jobban feszült bensőjükben és majd szétrobbantotta őket.

Azután Péter lassan, vontatottan beszélni kezdett:

— Szóval én tolvaj vagyok... nyomorult, gazember... El akartam lopni fél zsák krumpliját... Egy fejem van... azt is szét kell verni... Hát jó... De... miçsoda a nagyságos úr?... Aki uzsorás módon tollasodott meg... És aki a fölösleges búzáját meg a kukoricáját elrejtí és elfeketézi... Aki akkor, amikor okádásig zabál, nem gondol arra, hogy más is megéhezik... Ha száz feje volna a nagyságos úrnak... akkor is kevés feje volna... No de megtalálják még azt a fejét a nagyságos úrnak, amelyik legjobban fáj majd, ha ráütnek...

Es Péter most a vasvillát a zsák mellé dobta. Nem volt már arra szüksége...

Szenthe Kálmán nagyságos úr fújt egyet, kettőt, mint a veszett bika, melyet irtózatoss erővel szarvon ragadtak.

— Ne kiabálj Péter — mondotta tompán és a botját ő is a zsák mellé dobta.

De úgy tűnt neki mégis, hogy kiütötték a kezéből... És ha ez a bot gondolkozni tudna, most bizonyosan azon tünődne, miért nem használják, amikor ő olyan hűséges, hogy nem törik el... Tán még akkor sem, ha az urak hátát „símogatná“...

A nagyságos úr pedig arra gondolt mostan sötét lélekkel, hogy ez a „senki-jankó“ túlsokat tud róla. És ha egyszer ki találja nyitni a száját máshol is, úgy mint itten, abból aztán csúnya baj lesz... Egyre jobban érezte, hogy fél ettől az embertől, akit pedig semmibe sem vett idáig. És érezte miként veszíti el hatalmát fölötté. Az úr hatalmát a szolgál fölötté.

— Hát jó... nem kiabálok én... — válaszolt Péter higgadtan. — Tudom én, hogy jó a füle a nagyságos úrnak... No, tudja meg hát, hogy ezt a krumplit nem loptam... Abból vettem el és mértem ki húsz kilót, amit tegnap délután adott ki, hogy főzzem majd meg a malacoknak... Az árát a nagyságos asszonynak kifi-

zettem. Mert őtőle vettem... No ne féljen... jó borsos áron adta... Egy szegény öregasszonyt akartam meglepni... akinek nincs akkor pocakja... sem olyan holdvilág képe, mint a nagyságos úrnak... És a nagyságos asszony azt mondta, hogy ne szóljak semmit a nagyságos úrnak, a világ kincséért se, mert a nagyságos úr haragszik, ha a nagyságos asszony együtt érez a szegénnyel... A krumplit meg dugjam el jó helyre, nehogy meglássa...

Most megragadta a zsákot, kibontotta és annak tartalmát a szénásketrec mellett álló korpáshordóba öntötte.

— Így ni!... — mondotta visszafojtott indulattal. — Nehogy valahogy kétszer körülérje a hasát a nadrágszíjja...

Szenthe Kálmán nagyságos úr néhány pillanatig a földre nézett, mintha onnan egy olyan titokzatos papírosból, amelyet csak ő lát egyedül, a választ akarná leolvasni. Homlokán mély ráncerdők jelentek meg, mint annak, aki nehéz gondolatokkal birkózik. S amikor megszólalt, nagyon békülékeny volt a hangja.

— Jól van no... Elhiszem én, hogy igazat beszéltél... De ismersz már engem... Tudod jól, hogy néha nagy bennem az indulat... No, nem baj... Nem haragszom én, azért a parkoló krumpliért... Tudom én, hogy nem akartad te azt ellopni... Itt a kezem, béküljünk ki... Ezért csak nem fogunk egymás torkának ugrani, mint a marakodó farkasok, ugyebár?...

És nyújtotta nagy, kövér kezét.

Péter csodálkozva és hitetlenkedve nézett gazdájára. Őszintén érez és beszél az?...

Nem volt ostoba ember, akit néhány mézes-mázos szóval meg lehet téveszteni. Mérlegelni kezdte a nagyságos urat eképpen: — Persze, most be van ganézva... Fél, hogy elárulom ocsmány dolgaikat... Milyen szelíd és puha mostan... Kenyérre lehetne kenni... No de akkor is a fene egye meg őtet...

— No mi az, tán csak nem haragszol még most is, Péter? — hallotta az idegenül símogató hangokat.

Keményen nézett a hamis ember szemébe és nem válaszolt.

A gazda megsejtette, hogy keresztüllátnak rajta. Az el nem fogadott kezét meszgyenyűlten zsebbe mélyesztette és kifordult lassan az istállóból. Ment, ment, végig a hosszú tanyaudvaron és talpa alatt ropogott a szűz hó.

Péter komoran nézett utána. S arra gondolt, hogy még tegnap is, mennyire félt ő ettől az embertől...

A kakas ismét kukorékolni kezdett. A hó betakarta az udvaron a lábnyomokat. Közel volt már a virradat...